

DEN GODE DANSKE VELFÆRDSMOR

Statslig disciplinering af moderskabet

i Liv Duvås *Ned fra himlen*

I Helen Charmans beskrivelse af den britiske velfærdsstat som en "morstat" lægger hun vægt på, at borgerne i denne stat oplever statslig omsorg som en "medfødt rettighed" (Charman xx, fra oversættelsen trykt i dette nummer). Hendes karakteristik af "morstaten" indebærer en forståelse af moderskab som en rolle, der forpligter til omsorg – at være nogens mor betyder, at man lover at passe godt på dem. Dette er et forhold til velfærdsstaten, der tilsyneladende også gør sig gældende for borgere i den danske stat. En nylig analyse af danskernes forhold til velfærdsstaten har vist, at de fleste danskere lægger vægt på, hvad velfærdsstaten skylder dem; de vil føle, "at de får noget for deres skatter, herunder ikke mindst, at velfærdsstaten står klar, når de engang selv får brug for den" (Christensen og Jensen 43).

I denne artikel peger jeg dog på bagsiden af denne forventede ret til omsorg, nemlig måden hvorpå staten har magten til at vurdere, hvem der fortjener denne omsorg, og vigtigere endnu, hvem der ikke gør. Dette mener jeg også er en central dimension i moderskabet: Som mor forpligter man sig til at yde omsorg, men en del af denne omsorg udtrykkes som disciplinering eller grænsesætning over for barnet, når det viser sig nødvendigt, med det formål at barnet socialiseres ind i accepterede samfundsmæssige

regler og værdier (Thompson og Baumrind). I artiklen argumenterer jeg derfor for, at det samme dobbelte forhold gør sig gældende i statens forhold til borgerne. I Christensen og Jensens analyse af danskernes forhold til velfærdsstaten fremgår denne dimension af statens omsorg for borgerne også tydeligt: For at kunne modtage velfærdsomsorgen, skal man gøre sig fortjent til den, og "ikke alle har fortjent velfærd lige meget" (43). Når staten forpligter sig til at yde omsorg for sine borgere, forbeholder staten sig samtidig magten til at vurdere, hvem der fortjener denne omsorg, og hvem der bør disciplineres.

I denne artikel undersøger jeg dermed, hvordan velfærdsstaten, i sin fordeling af omsorg til borgerne, agerer som en moderlig vurderende magt. Staten afgør, hvem der er en "god mor", og dermed berettiget til statens hjælp og støtte, og hvem der er en "dårlig mor," over for hvem staten har ret til at gribe ind og disciplinere ved potentielt at overtage eller omfordele omsorgen for barnet. I min analyse af romanen *Ned fra himlen* af Liv Duvå (2024) viser jeg, hvordan en sådan relation gør sig gældende i en specifik dansk kontekst. I romanen møder læseren en mor, Maria, hvis forældremyndighed fratages af staten, der vurderer hende ude af stand til at tage ordentligt vare på sit barn. De gentagne møder mellem Maria og velfærdsstatens repræsentanter, i form af kommunale sagsbehandlere, tydeliggør magtrelationen, selvom den fremstilles som statslig omsorg for barnet. Ved at tydeliggøre denne relation muliggør romanen en kritik af statens magt, og denne kritik kommer især til udtryk via Marias relation til en dokumentarist, der filmer hendes oplevelser og reaktioner på statens indgriben. Dokumentaristen agerer som repræsentant for læserens blik, og sætter læseren i en position, hvor de både inviteres til at vurdere Marias moderskab som godt eller dårligt på lige fod med staten men også til at indse, hvordan statens vurdering og disciplinering udføres på et socialt uretfærdigt grundlag. På denne måde ser læseren Marias forhold til staten med et dobbelt blik, der både kan være opmærksomt på manglerne i Marias moderskab og i statens behandling af hende. Fordi romanen ikke tilbyder nogen løsning, fremstår relationen som en uløselig problematik i den danske velfærdsstat.

HVEM ER DEN GODE MOR?

I *Mother State* fra 2024 beskriver Helen Charman forskellige betydninger af termen "morstat". Ifølge Charman henviser dette begreb til det at være mor, forholdet mellem mødre og staten, statens varierende grader af politisering af moderskabet, og endelig forståelsen af velfærdsstaten som en slags moderlig enhed i sig selv (Charman xix). Bogens projekt er i høj grad at undersøge disse forskellige betydninger, filtrere dem fra hinanden og give dem et historisk perspektiv i konteksten af den britiske velfærdsstat. Det lykkes dog aldrig Charman at adskille de fire betydninger fuldstændigt, hvilket er en central pointe i sig selv. Charman insisterer på, at moderskab er en tilstand og social rolle, der er uløseligt filtret sammen med offentlige og statslige anliggender og politik, selvom mange fortsat insisterer på, at moderskab er en privat sag. Et eksempel på dette lidt paradoksale forhold – at moderskab er filtret ind i statslig politik, selvom det til stadighed forstås som et privat anliggende – er statens implicitte vurdering af, hvilke mødre der er gode, og hvilke, der er dårlige:

Igennem de seneste halvtreds år, og tidligere endnu, er moderskab blevet udnyttet i utallige konservative ideologier, i nyhedsoverskrifter, i politiske kampagner og i kunstneriske og kulturelle repræsentationer. Dårlige mødre er for fattige, de har den forkerte race, den forkerte seksualitet, det forkerte køn. De har de forkerte politiske holdninger, bor de forkerte steder og har de forkerte grunde til overhovedet at være mødre (Charman xvii-xviii).

Charman fortæller os dermed, at moderskab ikke bare er moderskab, men finder sted og vurderes i et krydsfelt mellem politiske spørgsmål om klasse, race, seksualitet, køn og andre sociale kategorier. En mors socioøkonomiske forhold eller etniske baggrund har stor indflydelse på, hvordan hendes moderskab udføres og hvilken støtte, hun kan forvente at få fra staten. Som Charman skriver, "ligesom der ikke kun findes én universel erfaring af moderskab, er den pleje og støtte, mødre får, langt fra jævnt fordelt" (Charman xxii).

Charmans karakteristik af den britiske velfærdsstat som en moderlig enhed, der yder omsorg for sine borgere, tydeliggør dermed slagsiden ved denne statsomsorg, nemlig at omsorgen fordeles efter statens vurdering

af hvem, der fortjener den, og hvem, der ikke gør. Charman påpeger, at en mor med hvid hud i et heteroseksuelt partnerskab og med en høj socioøkonomisk status har meget lettere ved at blive vurderet som en "god mor" i statens systemer, og hun har dermed en mere ukompliceret adgang til den omsorg og støtte, staten tilbyder mødre, end en mor med lav socioøkonomisk status og brun hud. Denne forskel kommer konkret til udtryk i en overdødelighed på grund af fødselskomplikationer blandt sorte mødre (Charman xxii). Morstatens skelnen mellem gode og dårlige mødre, og dette skels betydning for statens behandling af mødre, har altså direkte, fysiske og i nogle tilfælde livsfarlige konsekvenser for såvel mødrene som deres børn.

Charman peger også på, at statens vurdering af mødre trækker på bredt cirkulerende kulturelle myter om den "gode mor" og den "dårlige mor" (xvii-xviii). Disse myter eksisterer f.eks. i medier, kulturprodukter og i både offentlig og privat samtale, som disciplinerende kategorier, "narrativer, ideologier og stereotyper," der holder mødre ansvarlige for alt, hvad de gør (Bollen 8, min oversættelse). På grund af udbredelsen af disse myter er det nærmest umuligt at være den fuldt ud "gode mor," fordi ideologierne filtrer sig ind i alt, hvad du gør og er, uanset om du er sammen med dit barn eller ej. Den britiske forfatter og fødselshjælper Alex Bollen har for nylig i bogen *Motherdom* påpeget både myternes allestedsnærvær og urimelighed:

Disse myter er magtfulde og fleksible, med evnen til at skifte form i forskellige tider og kontekster. Myterne om den gode mor kan være brede og udefinerbare (gode mødre er villige til at ofre alt for deres børn). De kan være smalle og præcise (gode mødre har øjenkontakt med deres babyer, når de ammer) eller specifikke, men vanskelige at opnå (gode mødre former deres børns sind). De kan modsige hinanden (gode mødre deler seng med deres børn om natten; gode mødre deler ikke seng med deres børn om natten). De har ofte rod i et følelsesmæssigt terræn, og udelukker at moderen har negative eller ambivalente følelser (gode mødre elsker at være sammen med deres børn), eller at hun finder tilfredsstillelse uden for moderskabet (gode mødre finder al deres mening med livet i børnene) (Bollen 8-9, min oversættelse).

Som ovenstående citat viser, handler myterne om den gode og den dårlige mor kun meget lidt om barnets faktiske trivsel, og i langt højere grad om sociale og kulturelle forventninger til, hvordan en mor skal føle og opføre sig.

Myterne om den gode mor kan endvidere forstås i kontekst af forskellen på moderskabet som institution og moderskabet som erfaring, der længe har været teoretiseret og anerkendt inden for moderskabsstudier. Forskellen på disse to forståelser af moderskabet blev første gang beskrevet af Adrienne Rich i hovedværket *Of Woman Born* i 1976, hvori Rich forklarer, at det, der begrænser mange mødre, ikke er deres faktiske levede oplevelse af moderskabet, men derimod det patriarkalske samfunds forestillinger om, hvordan moderskabet skal foregå. "Denne institution har været en hjørnesten i alverdens sociale og politiske systemer. Den har holdt over halvdelen af menneskeheden væk fra de beslutninger, der har påvirket deres liv; [...] den skaber et farligt skisma mellem 'privat' og 'offentligt' liv" (Rich lxi, min oversættelse). Det patriarkalske samfund har en stor interesse i, at mødre befinder sig inden for de strikse rammer af "det gode moderskab," fordi det betyder, at mødrene er under kontrol: De udfører et omsorgsarbejde, der skaber fremtidige arbejdsdygtige borgere, men er ude af stand til at påpege sociale uretfærdigheder eller betvivle samfundsordenen, fordi det patriarkalske moderskab præsenteres som den "naturlige" orden. Moderskabsinstitutionen bliver udtrykt i netop de gængse kulturelle forestillinger om "den gode mor," som Bollen peger på, der betyder, at rammerne for at være mor kan føles enormt snævre. Moderskabsinstitutionen betyder også, at der findes mødre, for hvem det er nærmest umuligt nogensinde at blive anerkendt af samfundet eller af staten som "en god mor" på grund af deres racemæssige eller socioøkonomiske baggrund. Som den britiske sociolog Owen Jones skriver i sin undersøgelse af britiske enlige mødre fra arbejderklassen: "De møder modstand, hvad end de gør" (Jones 217, min oversættelse).

Når jeg i min karakteristik af velfærdsstaten peger på, at den udfører en implicit vurdering af mødre for at afgøre, om de er "gode mødre" og derfor fortjener statens omsorg, er det disse forestillinger om og standarder for "den gode mor," der er på spil. Måden hvorpå staten og dens repræsentanter fortolker, hvordan en god mor ser ud og opfører sig, er sammenflettet med gængse kulturelle og patriarkalske forventninger til mødre, om at de skal være mødre på "intensiv" vis (Hays): De skal først og fremmest være mødre (men også have et velbetalt fuldtidsarbejde), de skal vide nok om

opdragelse og børns trivsel, så de kan tage vare på deres børn på effektiv og dannende vis, og de skal signalere, at barnet kommer før alt andet i deres liv. Men fordi forestillingen om "den gode mor" er en kulturelt betinget og normativ myte, vil denne vurdering altid være socialt konstrueret. Der ligger altså en enorm magt i at kunne være dén, der bestemmer grænserne for "det gode moderskab," og som dermed bedømmer hvilket moderskab, der kan accepteres, og hvilket der ikke kan.

DEN DANSKE AFFAMILIALISEREDE MORSTATS MAGT

I sin analyse af, hvordan velfærdsstaten forskelsbehandler mødre ud fra en vurdering af, hvorvidt de er gode mødre og fortjener støtte, tager Charman udgangspunkt i en specifikt britisk velfærds kontekst. Jeg vil dog argumentere for, at en tilsvarende dynamik er til stede i den danske velfærdsstat, samt at staten, netop på grund af omsorgsfordelingen mellem forældre og stat, potentielt har større magt over mødre i den skandinaviske velfærdsstat. Velfærdsstatsforskeren Anette Borchorst skelner via Gøsta Esping-Andersen mellem tre forskellige velfærdsmodeller: en socialdemokratisk, en liberal og en konservativ-korporativ model. Den socialdemokratiske model baserer sig på "universelle ydelser rettet mod alle borgere", den liberale på "ydelser rettet mod samfundets dårligst stillede," og den konservativ-korporative model på "obligatoriske forsikringsordninger" (Borchorst 64). Typisk eksemplificeres den socialdemokratiske model med den skandinaviske velfærdsstat, mens den liberale model eksemplificeres med den britiske stat, og den konservativ-korporative model med kontinentaleuropæiske stater.

Borchorst udvider dog Esping-Andersens model ved at pointere, at det har været nødvendigt at forstå disse modeller i lyset af deres forhold til kønsmæssige forskelle og til familien, hvilket har ført til, at den skandinaviske socialdemokratiske velfærdsstat er blevet beskrevet som særligt kvindevenlig. Ifølge Borchorst skyldes dette især, at den skandinaviske velfærdsstat er gået ekstraordinært langt for at frigøre kvinden fra hjemmet og sikre hende muligheden for at indgå på arbejdsmarkedet (66). Denne frihed – som neoliberalismen omformer til en pligt til at arbejde – understøttes af den skandinaviske velfærdsstats store omsorgsapparat, i form af vugge-

stuer, børnehaver, skoler, fritidstilbud osv. Disse institutioner betyder, at langt de fleste børn ikke passes af deres forældre men af staten i de fleste af døgnets vågne timer. Hermed udgør den skandinaviske velfærdsstat en art forælderfigur for statens børn og erstatter i mange tilfælde den familiære omsorg; en omsorgs- og magtforskydning, der af, blandt andre, litteraturforsker Lasse Horne Kjældgaard beskrives via termen "affamilialisering."

I artiklen "In loco parentis" påpeger Kjældgaard, hvordan dansk litteratur ofte har tolket den enkelte borgers forhold til staten via repræsentationer af "affamilialisering" og har fremstillet måderne, hvorpå denne velfærdsmodel opleves af den enkelte borger. Kjældgaard trækker også på Esping-Andersen, og han beskriver den danske velfærdsstat som kendetegnet af tre hovedaspekter: universalitetsprincippet (alle borgere har alle sociale rettigheder), afkommercialisering (det sociale sikkerhedsnet indebærer, at ikke alle borgere altid behøver sælge deres arbejdskraft), og, vigtigst af alt i denne kontekst, affamilialisering (centrale omsorgsopgaver løftes af staten fremfor af de enkelte familier). Det er særligt affamilialiseringen, der gør den skandinaviske velfærdsstat unik, som Kjældgaard skriver:

På dette område er forskellene mellem den kontinentale og den skandinaviske velfærdsstatsmodel markante: Den første bygger på et subsidiaritetsprincip, der tilsiger at staten kun har ansvar for det, familierne ikke kan klare, mens det omvendt i den skandinaviske model er familierne, som har en residual funktion (68).

Den skandinaviske velfærdsmodel er altså unik, fordi det først og fremmest er staten, der bærer det endelige omsorgsansvar, fremfor de enkelte familier eller de individuelle mødre – i hvert fald i teorien. Affamilialiseringen har dog også det resultat, at staten har magten til at overtage opdragelsen af børn, hvis staten vurderer, at disse børn ikke modtager god nok omsorg fra deres forældre. Dette er en magt, som for nylig er blevet diskuteret både implicit og direkte i flere tvangsfjernelsessager, særligt i forbindelse med den danske stats forhold til Kalaallit Nunaat. I disse sager fremstår det da også tydeligt, hvordan kalaallit mødre eksemplificerer netop den forskelsbehandling på baggrund af race og socioøkonomisk baggrund, som Charman påpeger (Kjeldsen). En omfattende affamilialisering betyder

dermed, at statens vurdering af, hvem der er og ikke er en god mor kan få omsiggribende konsekvenser i en statsbestemt omfordeling af omsorgspligter og -rettigheder forældrene imellem, fordi staten bærer det endelige ansvar for barnet.

Kjældgaard peger på, at skandinavisk litteratur har en lang tradition for at fremstille og diskutere både fordele og ulemper ved den affamilialiserede velfærdsstat: "Litteraturen tilbyder et forum, hvor udveksling kan finde sted også om de ulyksalige og uønskede konsekvenser af affamilialiseringen" (75). Fordi fiktionslitteratur som oftest beskæftiger sig med enkelte eksistenser og den enkelte borgers relation til velfærdssystemet – eller det Kjældgaard kalder "det lille liv" (75) – kan litteraturen fremstille, hvordan det opleves, at velfærdsstaten overtager omsorgsopgaver og vurderer moderskabets kvalitet i de enkelte tilfælde. Det er mit argument, at Liv Duvås *Ned fra himlen*, hvor en enkelt mors udøvelse af omsorg ligger under for statens vurdering og i sidste ende fører til, at staten fratager Maria forældremyndigheden, har en sådan funktion.

EN DÅRLIG MOR?

Liv Duvås roman *Ned fra himlen* fra 2024 handler om den unge mor Maria, der forlader sin kæreste og tager deres etårige datter, Sonja, med til Brøndby Strand, hvor Maria selv er vokset op. Maria og Sonja flytter midlertidigt ind hos Marias moster, der bestyrer og bor på en rideskole for socialt udsatte børn. Maria har taget Sonja med sig uden sin ekskærestes samtykke, og der opstår yderligere problemer, da ekskærestens mor anmelder Maria til kommunen for at have afskåret ham adgangen til deres fælles datter. Derfor får Maria besøg af sagsbehandlere fra kommunen, der skal observere og vurdere hendes moderskab. Dette kulminerer, da staten fratager Maria forældremyndigheden over Sonja, og ekskæresten får den fulde forældremyndighed. Parallelt med Marias historie fortæller romanen om Marias mor, Vibeke, der bor i et stort højhuskompleks, der snart skal rives ned, fordi man har opdaget PCB i bygningen. Vibeke har en kompliceret relation til sin datter Maria på grund af et årelangt alkoholmisbrug. Romanen tematiserer altså på forskellig vis det gode og dårlige moderskab, men også

spørgsmål om miljø og om de indflydelser på vores liv og velvære, vi ikke selv har kontrol over, samt velfærdsstatens rolle, ansvar og magt over sine borgere. Romanen er fortalt i tredje person fra Marias synsvinkel, hvilket betyder, at læseren får muligheden for at se Marias oplevelser gennem hendes perspektiv og forstå motivationen for hendes handlinger, men læseren inviteres ikke direkte til at identificere sig med Maria, som en første-personsfortælling ville gøre det. Dermed positionerer romanen læseren som en slags publikum eller vidner til Marias oplevelser med velfærdsstaten, en positionering der forstærkes yderligere gennem dokumentaristen Pauls brug af visuelle medier, der diskuteres senere i denne artikel.

Efter Maria er flyttet fra sin kæreste med deres fælles datter, bliver hun indberettet til kommunen af sin ekskærestes mor, der mener, at Maria har fratrækt ham retten til at se sit barn. Derfor dukker en kommunal sagsbehandler, Lena, op på rideskolen for at observere, hvordan Maria passer Sonja. Ved det første møde bliver Maria usikker, da hun mærker, at sagsbehandleren tilsyneladende føler ejerskab over det lille barn. Maria har været væk et øjeblik og har efterladt Sonja i barnevognen, mens et par rideskolepiger holder øje med hende. Da Maria kommer tilbage, har sagsbehandleren taget hende op af barnevognen: "Hun ser en voksen dame stå med Sonja i favnen. [...] Der må næsten være et eller andet galt med damen, når Maria at tænke. Man kan da ikke bare sådan tage en anden persons barn op" (291). Dét, at sagsbehandleren, som repræsenterer velfærdsstaten, føler sig berettiget til at tage sig af dette fremmede barn uden at spørge moderen om lov, kan her forstås som et udtryk for den affamilialiserede velfærdsstats omsorg for – men også magt over – sine børn. Når læseren ser dette øjeblik gennem Marias øjne, bliver det mærkelige i situationen tydeligt: Læseren kan let erklære sig enig i, at man "da ikke bare sådan [kan] tage en anden persons barn op" (291). Samtidig vil en læser med kendskab til den danske velfærdsstat øjeblikkeligt forstå, at denne kvinde naturligvis er helt berettiget til at tage barnet op, fordi hun repræsenterer den stat, der først og fremmest har ansvaret for barnet. Denne scene eksemplificerer dermed en gennemgående spænding i romanen mellem læserens forståelse og sympati for Maria, og dermed en kritik af statens uretfærdige magt over hende, og læserens accept af, at staten – i hvert fald

nominelt – har denne magt for at kunne beskytte børn mod mødre, der ikke lever op til statens standarder.

Da Maria har forstået, at sagsbehandleren er der for at lave "en akutvurdering" (292), bliver hun klar over, hvad der er på spil, og hun prøver at opføre sig som "en god mor" for at påvirke sagsbehandlerens vurdering. Selvom Maria tilsyneladende har en slags instinktiv forståelse af, hvordan hun bør opføre sig – styret af normerne for "den gode mor" – bliver hun påvirket af oplevelsen af at blive vurderet:

Kroppen kan pludselig ikke navigere, står bare der ved døren som foran en fremmeds hjem, mens Lena passerer og træder ind. [...] Maria har svært ved at gennemskue, hvad det er for nogle ting, hun lægger mærke til, hvordan hun skal rette ind efter hendes blik (295).

Læseren ser dette møde gennem Marias fokalisering, og dette perspektiv tydeliggør magtdynamikken mellem Maria og sagsbehandleren. I beskrivelserne af Marias forsøg på at agere som en god mor er hendes perspektiv gennemsyret af frygt for konsekvenserne af de ellers simple omsorgshandlinger: "I panik tager hun gryden til morgenens havregrød frem fra skabet. [...] For en sikkerheds skyld puster hun grundigt på den lille portion grød [...] hvilket kun får skriblerierne til at stige i intensitet" (295). Maria gør helt bevidste forsøg på at yde en omsorg, der er acceptabel i sagsbehandlerens øjne, og som dermed lever op til forventningerne til "den gode mor," som Maria forstår dem. Desværre ødelægges indtrykket, da Maria vender ryggen til et øjeblik, og Sonja er ved at falde ud af sin "hjemmelavede højstol af telefonbøger og puder" (295), så sagsbehandleren må træde til og gribe hende:

"Sonja," udbryder Maria og kommer styrtnende. "Det har hun altså aldrig gjort før," undskylder Maria og træder hen til vinduet. Hun prøver at få Sonja til at holde op med at græde, men ingenting virker, gråden stiger kun i intensitet. "Kom nu, Sonja," bønfalder hun og krammer hende ind til sig, så hårdt hun kan. Hold nu op! (296).

I dette øjeblik, hvor Maria ikke er fuldt ud i stand til fysisk at beskytte sit barn, og reagerer med chok og ved at knuge Sonja hårdt ind til sig, handler hendes bekymring både om Sonjas velbefindende, men også om hvordan

uheldet får hende til at fremstå i sagsbehandlerens øjne. Ved at forsikre sagsbehandleren om, at "det har hun altså aldrig gjort før," forsøger Maria at overbevise sagsbehandleren om, at øjeblikket ikke er repræsentativt for hendes måde at være mor på, og at Maria på trods af dette uheld er en god mor for Sonja. Yderligere fremgår Marias desperation efter at blive set som en god mor i hendes bønfoldende kommando til Sonja: "Hold nu op!"

Dette øjeblik ekspliciterer, hvad Alex Bollen kalder den "udefinerbare" og "selvmodsigende" (8) myte om den gode mor. Selvom det nok er svært ikke at anerkende, at det er et problem, at Sonja sidder på en hjemmelavet og usikker stol, og derfor er i fare for at falde ned og komme til skade, er problemet i dette øjeblik i lige så høj grad, at Maria reagerer med stærke følelser og knuger Sonja ind til sig "så hårdt hun kan," hvilket får Sonja til at fortsætte med at græde. Maria reagerer med de "rigtige" følelser og den "rigtige" omsorg, men problemet er, at hendes reaktion er for kraftig, og derfor ikke kan berolige Sonja. Her vises det, hvordan det "gode" moderskab er en smal sti, hvor følelser skal være "rigtige" og stærke nok til, at omverdenen kan tolke og forstå moderens kærlighed, men ikke så stærke, at moderen mister sin kontrol over situationen. Det fremstår derfor enormt situationsbestemt, hvad der er den acceptable reaktion – og i dette øjeblik er det sagsbehandleren, der har magten til at foretage denne vurdering. I læserens øjne bliver denne kompleksitet omkring spørgsmålet om den gode mor især tydelig i dette øjeblik. Via Marias fokalisering kan læseren forstå og sympatisere med hendes reaktion, men gennem romanens tredjepersonsfortælling ser læseren Maria udefra. Læserens implicitte kendskab til de sociale myter om "den gode mor" betyder samtidig, at læseren er i stand til at se Maria gennem sagsbehandlerens øjne og genkende, at hun ikke fuldt ud lever op til denne normative forventning, fordi hun ikke har sikret sit barns fysiske sikkerhed og ikke er i stand til at trøste hende med det samme.

I uheldet med den hjemmelavede barnestol handler spørgsmålet om "det gode moderskab" også om Marias socioøkonomiske forhold. Tidligere i romanen bliver det forklaret, hvordan Maria er taget afsted fra sin kærestes lejlighed med et absolut minimum af babyudstyr, og da hun er på barsel fra sin gartneruddannelse og ingen opsparing har, har hun ikke selv råd til at købe en ny barnestol eller andet udstyr. Hendes møster møder hende derfor

i Fisketorvet, hvor de indkøber kun det "allervigtigste" (33). Ekspedienten i butikken *Ønskebørn* diskuterer fordelene ved de forskellige produkter, og her bliver det tydeligt, at produkterne ikke bare løser et praktisk problem, men at de dyre produkter også associeres direkte med god omsorg, og at man derfor, så at sige, kan købe sig til det gode moderskab: "[Stofbleer] af økologisk bomuld er også meget efterspurgt. Hellere lidt for mange end lidt for lidt, plejer vi gerne at sige. [...] de her latexmåtter er ergonomiske og klart de bedste for barnets ryg. De skal jo ligge godt, de små" (35). Da det går op for ekspedienten, at Maria og hendes moster ikke har råd til at købe de dyre produkter, fortæller han, at man kan få startpakker hos Mødrehjælpen. "Tøjet er brugt og tit utrolig umoderne. Men det koster ikke mere end 100 kroner, og så har I alt, hvad I skal bruge" (35). Denne information leveres med et helt andet tonefald og kropssprog end salgstalerne om de dyre stofbleer og skiftemåtter. Han "læner sig ind over kassen og holder hånden som en tragt for munden, som skulle han til at overlevere en dyb og skamfuld hemmelighed" (35). Her forstås, at de dyre og ergonomiske produkter, som kun er tilgængelige for mødre med nok kapital, er vejen til det gode moderskab, mens en startpakke hos Mødrehjælpen er sidste udvej for den dårlige mor og derfor bør omtales med skam i stemmen. Charmans pointe om moderskabets store overlap med spørgsmål om klasse, race og andre samfundsmæssige forhold og Jones' pointe om at nogle mødre, på grund af deres socioøkonomiske stand, altid vil være forfulgt af anklagen om det dårlige moderskab, får her sit helt konkrete udtryk i mødet mellem ekspedienten i *Ønskebørn* og en fattig underklasse-mor.

Maria er dermed bagud fra starten, og hun får enormt svært ved at overbevise velfærdsstatens repræsentanter om, at hun er en god mor, der fortjener at blive hjulpet på vej af statens omsorg. Selvom hun arbejder på at forbedre de fysiske rammer i mosterens lejlighed og forsøger at være mere forberedt på de efterfølgende møder med forskellige sagsbehandlere, bliver dommen, at Johan skal have den fulde forældremyndighed. Sagsbehandleren Martin forklarer, at beslutningen er baseret på udtalelser fra blandt andet Marias skolepsykolog og jordemødre, "som i de her tilfælde alle peger på de samme diagnoser med destruktive adfærdsmønstre til følge" (363). Sagsbehandlerens vurdering understøttes og forstærkes af en

breder flok af repræsentanter fra forskellige afdelinger af velfærdsstaten, som alle konkluderer om Maria, at hun ikke er i stand til at være en god nok mor. Beslutningen præsenteres også helt eksplicit af sagsbehandleren som et udtryk for velfærdsstatens omsorg for Sonja:

Maria, det er sådan, at man i de her undersøgelser hele tiden kigger på barnets tarv. Vi er slet ikke i tvivl om, at du har de bedste intentioner og en masse kærlighed til Sonja, det er slet ikke det, vi sætter spørgsmålstegn ved her, bare så det er helt på det rene (363).

Velfærdsstatens disciplinering af Marias moderskab forklares altså med statens omsorg for barnet. Beslutningen om at fratage Maria forældremyndigheden forstås af velfærdsstaten som et udtryk for, at det i sidste ende er staten, der har ansvaret for Sonjas trivsel. Staten vurderer, at Maria ikke er i stand til at leve op til standarderne for den gode mor, og derfor fratages hun forældremyndigheden af morstaten. I denne beslutning eksemplificeres netop, hvordan den danske velfærdsstat via sin høje grad af affamilialisering kan udøve en stor magt over mødre, og romanen viser sin læser, hvordan dette samfundsmæssige forhold opleves i "det lille liv" (Kjældgaard 75), hos den enkelte mor. Romanen tilbyder dog også en kritik af dette magtforhold, som artiklens næste afsnit vil vise.

DOKUMENTARISTEN OG LÆSERENS ØJNE

Undervejs i romanen introduceres karakteren Paul, en dokumentarist, der er i gang med at lave en film om beboerne i de bygninger, der skal rives ned på grund af fundet af PCB. Helt fra deres første møde understreges det, at Paul er en karakter, der ser, bevidner og dokumenterer Maria:

Hun retter sig op i sadlen og får øje på en person i trekkingstøvler i brunt læder med orangerøde snørebånd, dynejakke og et analogt kamera om halsen. Han skygger med hånden for solen og ser op på Maria. Han har tykt, mørkt hår og klare, brune øjne, der begejstret betragter hende (156).

I denne beskrivelse påpeges det, hvordan Paul *ser* og *betrakter* Maria, og tilstedeværelsen af hans kamera forstærker denne rolle som vidne. I starten

er Maria en anelse utilpas og usikker ved Pauls tilstedeværelse, og hun spekulerer over, hvordan hun vil komme til at fremstå i hans dokumentering af hende: "Fotograferer han dem? Maria ved ikke, om hun skal læse det som et godt eller dårligt tegn. Hun ved, at hun har blameret sig, talt mere end hun burde" (162). Efterhånden bliver Maria mere tryk ved Paul, og de to får et seksuelt forhold til hinanden, men hun fortsætter med at forsøge at vise sig fra sin bedste side overfor ham, og måske ikke vise hele sandheden om sig selv og sine oplevelser. "Hun [...] fotograferer sig selv. Hun lægger et filter på det bedste billede og sender det til Paul" (286). De gentagne referencer til visuelle medier gør læseren opmærksom på spørgsmålet om, hvem der ser på Maria, deres eget blik på karakteren og den implicite vurdering, der ligger i dette blik.

Efter Maria har fået besked om tabet af sin forældremyndighed over Sonja, er det med Paul som publikum, at hun udtrykker sine følelser af uretfærdighed og sorg over beslutningen. Paul er taget med Maria til Fiske-torvet, hvor de sidder i babyloungen og kigger på Sonja, der leger på gulvet. I scenen er Paul primært til stede som et par øjne, der ser på Maria og som den, der holder kameraet, der filmer hende – han "stiller ingen spørgsmål, beder hende ikke om noget, lader hende bare sidde der alene med sin akavethed" (374). Mens der filmes, fortæller Maria om, hvor uretfærdigt hun synes, det er, at kommunen og staten har retten til at bestemme, hvorvidt hun må passe og opdrage sit eget barn:

Men ved du hvad," siger hun og ser direkte ind i kameraet. "Hvis der er én ting, jeg kan finde ud af, så er det at passe mit barn. Prøv at se, hvor godt hun har det, prøv at se, hvor god hun er. Det kan da godt være, at jeg ikke er perfekt, men helt ærligt, de kommer og dømmer os uden at vide noget om Sonja, uden at vide noget om mit liv, hvad jeg har været igennem (374).

Maria fortæller direkte til det rullende kamera, at hun føler sig uretfærdigt dømt som en dårlig mor af staten, og at denne vurdering i hendes øjne ikke er baseret på de faktiske forhold i hendes liv og moderskab, men snarere på en overfladisk og stereotypificerende bedømmelse dannet i løbet af to korte møder. Hun taler til Paul, men fordi det filmes som en del af Pauls dokumentar, taler hun også indirekte til filmens modtagere. Via denne

film og Pauls blik inviteres læseren til også at deltage i vurderingen af Maria. Invitationen strækker sig ud over denne specifikke scene, da læseren via Marias kommentarer i dette øjeblik opfordres til at vurdere helheden af Marias moderskab, som det er blevet præsenteret for os. Til forskel fra sagsbehandleren har vi et andet vidensgrundlag at foretage denne vurdering på – vi ved noget om Marias liv, og om hvad hun har været igennem. Kombineret med det forhold, at vi igennem næsten 400 sider har bevidnet Marias verden gennem hendes perspektiv, vil læseren antageligvis være mere tilbøjelig til at forstå, hvor højt hun elsker Sonja, på trods af sine fejltagelser og problemer, og erklære sig enig i, at beslutningen om fjernelsen af hendes forældremyndighed er uretfærdig.

Ved hjælp af karakteren Paul og hans dokumentaristblik præsenterer romanen en mulighed for, at læseren retter et kritisk blik på ikke bare velfærdsstatens vurderende magt over mødre som Maria, men også på det tilsyneladende begrænsede grundlag for denne vurdering, samt på de forestillinger om den gode mor, som denne vurdering styres af. Romanen viser dermed bagsiden af medaljen i den omsorgsfulde og affamilialiserede velfærdsstat. I forsøget på at udøve omsorg for barnet Sonja, ender velfærdsstaten med at stemple Maria som en dårlig mor, som staten føler det nødvendigt at gribe ind overfor, og som ikke oplever omsorg men derimod disciplinering. Romanen viser os, at vurderingen af Maria indrammes af forestillinger om den gode mor, der handler mindst lige så meget om socioøkonomisk baggrund og klasse, som de handler om, hvordan Maria egentlig passer på sit barn. Dermed afsløres en velfærdsstat, der definerer sig selv i et løfte om at yde omsorg til dem, der har brug for det, men som i praksis fordeler denne omsorg på baggrund af allerede eksisterende uligheder i samfundet.

Samtidig ser læseren gennem tredjepersonsfortællingen på Maria udefra, og læserens blik på Maria vil antageligvis være påvirket af de kulturelle myter om "den gode mor," som læseren ikke uden videre kan lægge fra sig, fordi de på så omfattende vis gennemsyrrer kulturen. Brugen af det visuelle medie i denne scene er en anmodning til læseren, om at overveje hvem der ser, hvilken magt der ligger i at se, og hvordan læseren selv ser på Maria og dermed vurderer hende. Romanens gentagne scener, hvori Maria

er ude af stand til at fysisk beskytte sit barn, ikke kan trøste hende, og hvori Maria fratager Sonja muligheden for at være sammen med sin far, agerer som en slags opfordring til læseren om at overveje hvorvidt, hvordan og hvorfor de vurderer Maria som "en dårlig mor" ligesom sagsbehandlerne. Romanen giver dermed læseren et dobbelt blik på Maria: Vi kan både anerkende, at hun ikke er den perfekte mor og forstå at velfærdsstaten behandler hende uretfærdigt. Dette er en situation, som romanen ikke giver læseren en løsning på, og som dermed fremstår som et igangværende problem i velfærdsstaten. Romanen fremstiller Marias situation og oplevelser for sin læser og beder dem tage stilling, og til dermed at forstå i hvor høj grad deres egne forestillinger om "den gode mor" er filtret sammen med socioøkonomiske forhold og forestillingen om, at statens omsorg skal være et betinget gode.

DEN DÅRLIGE MORSTAT

Da Liv Duvås *Ned fra himlen* udkom i 2024 blev den modtaget som en roman, der handler om den danske velfærdsstat, og om de løfter, velfærdsstaten ikke kan holde (Lund). Romanens "gotiske socialrealisme" blev fremhævet, og ligeså gjorde måden, hvorpå romanen afslører "den store danske velfærdsstat med skeletter i skabet" (Nielsen). Ved hjælp af beskrivelserne af de PCB-inficerede højhuse, der altid synes til stede i karakterernes synsfelt, tegner romanen et billede op af en velfærdsstat, der er forgiftet og på kanten af kollaps. Historierne om Marias egen opvækst med en alkoholiseret mor og en fraværende far i en bolig på "ghetto-listen" står i stærk kontrast til hendes kæreste Johans beskyttede opvækst i en forstad til Aarhus og efterfølgende tilværelse i en forældrekrøbslejlighed på Frederiksberg. Dermed tegner romanen et billede af et Velfærdsdanmark, der i høj grad er formet af en social ulighed, som velfærdsstaten ikke formår at opveje for.

Ved at fremstille Maria som en mor, der af mange læsere vil blive kategoriseret som en "dårlig mor", peger romanen direkte på velfærdsstatens processer og vurderinger som på en og samme tid retfærdiggjorte og som dybt problematiske. Læseren forstår hvorfor og hvordan staten behandler hende, som den gør, men kan samtidig se, hvordan vurderingen af Maria er

baseret på en overfladisk læsning af hendes socioøkonomiske baggrund og situation. Dokumentaristens tilstedeværelse og iscenesættelse af visuelle medier inviterer desuden læseren til at overveje sine egne fordomme og vurderinger af Marias moderskab som impliceret i det større statsapparat. Ved hjælp af romanens inddragelse af Marias opvækst og hjemegn i Brøndby Strand, bliver det tydeligt, at statens vurdering og behandling af hende ikke kun drejer sig om hendes moderskab, men er historien om underprioritering og manglende omsorg igennem en hel barndom. Marias oplevelse med den danske velfærdsstat bliver dermed ikke en historie om følelsen af at være berettiget omsorg, som Charman beskriver det, men snarere en historie om igen og igen at blive overset hvis ikke direkte disciplineret af staten. Hvis vi forstår staten i *Ned fra himlen* som en morstat, må vi derfor forstå den som en morstat, der selv er en dårlig mor og ikke magter at tage sig ordentligt af alle sine børn.

IDA AASKOV DOLMER, forskningsassistent ved Institut for Kultur- og Sprogvidenskaber, Syddansk Universitet. Forsvarede i 2025 sin ph.d.-afhandling om fremstillingen af moderskab som et arbejde i nyere britisk litteratur. Forsker i både dansk og britisk moderskabslitteratur samt i litterære fremstillinger af reproduktion og omsorg.

THE GOOD DANISH WELFARE MOTHER

State Disciplining of Motherhood in Liv Duvå's Ned fra himlen.

This article examines how the Danish welfare state, in distributing care to its citizens, acts as an evaluating authority, determining who is a "good mother," deserving of care, and who is a "bad mother," against whom the welfare state may intervene. This relation between mothers and the welfare state is particularly prescient in the Scandinavian welfare states, where, because of the high degree of defamilialisation, the state carries a distinctly larger share of the responsibility of the caring for children. The article also points out that the state's assessment of mothers draws on cultural myths of the good mother and the bad mother which are both highly culturally constructed and closely tied to socio-economic conditions. The article argues that this relation between mother and state is depicted in the Danish

novel *Ned fra himlen* by Liv Duvå (2024), but this novel may also be understood as a critique of this power relation, as it, through the character of the documentary-maker Paul, offers the reader the position of assessor with in-depth knowledge of the mother's experiences and perspective.

KEYWORDS

DA: Moderskab; velfærdsstat; litteratur; den gode mor; affamilialisering

EN: Motherhood; welfare state; literature; the good mother; defamilialisation

BIBLIOGRAFI

- Bollen, Alex. *Motherdom: Breaking Free from Bad Science and Good Mother Myths*. Verso, 2025. e-bog. <<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/98276>>.
- Borchorst, Anette. "Køn, velfærdsmodeller og europæisering." *POLIS – tidsskrift for samfundsfagsdidaktik*, årg. 4: 6, 2023, s. 61-73. <<https://tidsskrift.dk/POLIS/article/view/138715>>.
- Charman, Helen. *Mother State: A Political History of Motherhood*. Allen Lane, 2024.
- Christensen, Matias Engdal og Carsten Jensen. "Danskernes holdning til velfærdsstaten." *Politica*, 57: 3, 2025, s. 42-58. <<https://tidsskrift.dk/politica/article/view/158802>>.
- Daly, Brenda O., og Maureen T. Reddy. "Introduction." *Narrating Mothers: Theorizing Maternal Subjectivities*, redigeret af Brenda O. Daly og Maureen T. Reddy, University of Tennessee Press, 1991, s. 1-18.
- Duvå, Liv. *Ned Fra Himlen*. Gads Forlag, 2024.
- Hays, Sharon. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Yale University Press, 1996.
- Jones, Owen. *Chavs: The Demonization of the Working Class*. Verso, 2016.
- Kjeldsen, Birgitte. "Ivana Nikoline Brønlund vinder sag om tvangsfjernelse af sin datter." *Kalaallit Nunaata Radioa*, 22. september 2025. <<https://knr.gl/da/nyheder/ivana-nikoline-broenlund-vinder-sag-om-tvangsfjernelse-af-sin-datter>>.
- Kjældgaard, Lasse Horne. "'In loco parentis'. Affamilialisering i fiktion om den skandinaviske velfærdsstat." *Velfærdsfortællinger. Om dansk litteratur i velfærdsstatens tid*, redigeret af Nils Gunder Hansen, Gyldendal, 2010, s. 65-90.
- Lund, Nicklas Freisleben. "Storslået portræt af en velfærdsstat, der ikke har indfriet sit oprindelige løfte." *Jyllands-Posten*, 12. september 2024. <<https://jyllands-posten.dk/kultur/litteratur/ECE17342029/storslaet-portraet-af-en-velfaerdsstat-der-ikke-har-indfriet-sit-oprindelige-loefte/>>.
- Nielsen, Bodil Skovgaard. "Det spøger i velfærdsstaten." *Information*, 16. august 2024.
- Rich, Adrienne. *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. W.W. Norton & Company, 2021.

Thompson, Ross A. og Diana Baumrind. "The Ethics of Parenting." *Handbook of Parenting, Volume 5: The Practice of Parenting* (3. udgave), redigeret af Marc H. Bornstein, Routledge, 2019, s. 3-33.

